

Barlay Ödön Szabolcs: A katedrális – Fejezetek Prohászka Ottokár életéből 1858–1905

Barlay Ödön Szabolcs római katolikus pap, irodalomtörténész, történész, az MTA doktora munkássága egyik központi témája Prohászka Ottokár püspök szellemisége. Így több könyvet is szentelt Prohászka munkásságának bemutatására. Barlay atya három évvel ezelőtt Zircen közölte egy előadásában, hogy a kiváló püspök személyisége, hihetetlenül szerteágazó műveltsége, lelkesége már gyerekkorában megérintette. Családi otthonukban megvolt Schütz Antalnak Prohászka összes műveit reprezentáló huszonöt kötetes sorozata, s mikor iskolásként a magyar dolgozatokban Rákóczi-ról, Szent Istvánról, nemzeti nagyságainkról kellett írniuk, mindig utána nézett abban, hogy mit írt e személyiségekről Prohászka. Érezte már gyerekkorában is, hogy milyen rendkívüli ember lehetett.

Amikor 1938-ban Zircre érkezett novíciusként, novíciusmestere Naszályi Emil lett, aki a Prohászka Országos Egyesület elnöke volt. Mondható tehát, hogy a Prohászka-élmény egész életét áthatotta. Tulajdonképpen már az is elgondolkodtató, hogy miért adta ki Schütz Antal a huszonöt kötetet Prohászka halála után mondhatni azonnal, két év leforgása alatt. A válasz egyértelmű: mindenki biztosra vette – püspök utódja, Shvoy Lajos is –, hogy hamarosan boldoggá avatják majd. Ennek érdekében komoly lépések kezdődtek, különösen, amikor Mindszenty József lett a bíboros. Megkezdődött a boldoggá avatás előkészítése, de azután a világháború és az azt követő diktatúra idején a súlyos elhallgatás és elhallgattatás lett Prohászka sorsa. A legfőbb vád ellene az volt – és sokan ma is hangoztatják ezt –, hogy bizonyos megfogalmazásai antiszemita jellegűek, s hogy az 1927-ben elhunyt püspök Auschwitznak és Dachau-nak, úgy mond, szellemi előkészítője lett volna. Barlay Ö. Szabolcs ezzel kapcsolatban közli, hogy az utóbbi húsz évben oknyomozó történészként vetette bele magát Prohászka életének, műveinek, közéleti munkásságának, szellemiségének és örökségének kutatásába, s ezek nyomán dokumentálhatóan igazolható, hogy az említett vádak alaptalanok. A püspök kemény megfogalmazásaiban nem a zsidóság, hanem „az ateista, kizsákmányoló, az erkölcsi és nemzeti értékeket tagadó, sőt azok helyébe új, forradalmi

eszméket ültető zsidók ellen emelte fel a szavát. Illetve mindazok ellen, akik származástól függetlenül e nemzetellenes, erkölcstelen elveket képviselték. A Katedrális című könyv a püspök pályájának kezdeti szakaszát kíséri nyomon.

A szerző Prohászka Ottokár életét nevezi katedrálisnak. Azért használja ezt az analógiát, mert igen jelentősnek, óriásinak ítéli mindazt, amit alkotott, és ahogyan élt. Közli, hogy mint ahogy vannak kis templomok és vannak székesegyházak, úgy ismerünk megszokott, átlag karaktereket, és olykor küld a Gondviselés rendkívüli egyéniségeket, akik toronymagassággal nőnek ki a mindennapi élet szűrkeségéből. Prohászka ilyen volt. Barlay atya arra is felhívja az olvasók figyelmét, hogy ugyanaz történik egy emberi karakter felépítésekor, mint ami egy kőből épített katedrális építésénél. Mindkettőnél ott a tervező, a kivitelező és természetesen munkások ezrei. No de mi a különbség? Az emberi személyiség esetében Isten a tervező, aki segít a kivitelezőnek és a munkásoknak, hogy remekművét megalkossa. Minél monumentálisabb az építmény, annál mélyebben és erősebben kell elkészíteni a fundamentumot. Erre épülnek fel a falak és a boltíveket tartó oszlopok. A szülők, a család, az otthon, a gyermekkor, az iskolák adják mindannyiunk számára a fundamentumot. Prohászka esetében ezért ír a szerző erről részletesen. Hiszen ennek a sziklára épülő katedrálisnak a tartóoszlopait, boltíveit a piaristák, jezsuiták, a római kollégiumi egyetemi évei alatt nagy mesterei építették fel.

Az első 24 év (1858–1882) is impozáns remeklés volt. A Collegium Germanicum et Hungaricumban töltött ideje életének egyik legjelentősebb szakasza volt. A kollégium Szent Ignác elgondolása szerint arra volt hivatva, hogy olyan papokat neveljen, akik jellemben, tudásban, az egyház szolgálatában fel vannak készítve a nagy feladatra. Prohászka visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy az első napokban átélt benyomások valósággal sokkolták. Nem tudta elhinni, hogy létezik egy olyan világ, ahol nagy híré tudós előjárók tanítványaikkal ilyen igazi közösséget vállalnának lakásban, étkezésben, közös életvitelben. Jézus élt így a tanítványaival. Az evangéliumot látta kézzelfogható közelségben: „ha valaki első akar lenni. Legyen a legutolsó, mindenkinek a szolgája.” (Mk 9,35) A kemény táblájú, zöld márványpapírral borított római napló első oldalán ez az imaértékű első mondat olvasható: „Lángoló szívvel kívánlak keresni Istenem; Küzdve érted, v. bírva téged egyaránt szolgálni néked.” Barlay atya szerint itt minden szó lényegre mutató. Tévednek tehát, akik azt hiszik, hogy céljai között első helyen a filozófiai és a teológiai doktorátus elnyerése szerepelt. Igaz ugyan, hogy ő ennek is messzemenően megfelelt; naplóiból mégis egyértelműen kitűnik, hogy a doktorátusokhoz nélkülözhetetlen kemény stúdiumok is csak az eszköz szerepét töltötték be egy sokkal fontosabb cél eléréséhez, az „önmegszenteléshez”, vagyis az életszentség magaslatainak eléréséhez. Már előtte is felfigyeltek rá a piaristáknál, a jezsuitáknál, a bencéseknel, milyen ájtatosan és buzgón végzi imádságát a közösségben tartott istentiszteleteken. Lelki életének legfőbb vágya volt lángoló szívvel szeretni és szolgálni az Istent. Az alázat és a napi lelkiismeret-vizsgálat volt a vezérfonala az életszentség útján. Barlay atya szerint nincs a magyar egyházban egyetlen szentünk sem, aki annyira az élete központjának tekintette volna az Eucharisziát, mint Prohászka Ottokár. Emellett Rómában előadásokat is tartott a „magyar

körben”. Így a tridenti zsinatról, az Aranybulláról, és 1880 júniusában a társadalmi válságról. Ez azért lényeges, mert a kutatások során kiderült, hogy doktorátusa is erről szólt. Akkoriban ugyanis nem foglalták írásba a témához szükséges dolgozatot. Barlay Ödön Szabolcs leírja, hogy már akkor olyan elemi erővel foglalta le lelkét a munkáskérdés, hogy az itt használt fogalmak, szavak, meghatározások sokszor szó szerint megtalálhatók későbbi cikkeiben és A diadalmas világnézetben is. Sokáig úgy tudták, hogy csak hazatérte után, esztergomi tanárságának második-harmadik évében kezdett foglalkozni a közélet kérdéseivel, különösen az egyház feladatival. Az 1880-ban leírt gondolatok azonban jelzik, hogy már Rómában behatóan elemezte a társadalmi válság filozófiai és gyakorlati okait.

A szerző felidézi a Rómából hazatérő Prohászka esztergomi lelkipásztori és szemináriumi spirituális időszakát, negatív tapasztalatait az akkori egyházban, amelyet átlengett a jozefinizmus szelleme és a szekularizáció, amint a társadalmat a tudomány-központúság hamis bálványozása. Prohászka látta a teológia elmaradottságát is, s mindez rendkívüli módon elkésértette. Az egyházban szükséges reformokról is sokat töprengett. Próféta látása, jóslatai bekövetkeztek a liberalizmus terjedésének következményeivel, azzal, hogy az egyház elvesztette a munkásosztályt, mert nem törődött a társadalmi problémákkal. Prohászka szociális érzékenységgel meglátta a dúsgazdag, harminc-negyvenezer holdas esztergomi bíborosság szomszédságában a nyomortanyát. Spirituálisként mindennap összegyűjtötte a kispapok tányérján maradt maradékokat és elvitte az éhezőknek. Cipőjét, ruháit odaadta a rászorulóknak. A kispapok csak „fekete bíborosnak” nevezték, mert a papok többségének volt valamilyen címe-rangja, de neki csak a fekete reverendája.

Barlay atya külön fejezetet szentel Prohászka írói pályafutásának kibontakozására. Hiszen eddig lehetett tudni, hogy Prohászkát sok talentummal áldotta meg az Isten, de hogy mikor melyiket kell kamatoztatnia, és hogy milyen eszközökkel tudja megvalósítani Isten akaratát, ennek a kérdésnek körvonalait és a válaszokat először ebben az életrajzban próbálja megírni a szerző. Prohászka legmarkánsabb és élete végéig meghatározó karizmája az írás volt. Az ideák művészi köntösbe öltöztetése. Most már rögzíthetjük azt a napot, amikor először eszmélt rá, hogy az Esztergomban megjelenő Magyar Sion folyóirat lenne az az orgánus, melybe rendszeresen írna cikkeket, tanulmányokat. „Az legyen a szerve egy közös érzelmenek és gondolatnak” (1882. szeptember 21.), mert „magas gondolatok” kellenek, anélkül nincs papi élet. Elsőként Szent Ferencről írt tanulmányát vitte a folyóirat szerkesztőségébe. Néhány nap múlva találkozott Zádori János kanonokkal, egykori magyartanárával. „A cikk jó, azt közölni fogom, hanem a nevet nem lehet aláírni. Prohászka Ottokár... Ezt a nevet nem lehet kinyomtatni az én lapomban. Majd én keresek valami jó magyar nevet.” A következő számban valóban más név volt a cikk alá írva: Petheő Rudolf. Utána hosszú ideig ezen a néven jelentek meg írásai. Prohászka sokáig a teológiai tanárok között is „idegen elemnek” számított, hiszen azok tekintélyes tudósnak ismert egyházi férfiak voltak, többen közülük kanonoki stallum vagy püspöki szék várományosai. E tantestület mentalitása távol állt tőle. S közben Leó pápa szociális megújulási törekvéseinek szellemében olyan tanulmányokba kezdett, és olyan publikációs tevékenységet végzett, amellyel meg akarta fogalmazni a katolikus megújulás

egész programját. Erre mondta évtizedek múltán egyik barátja, a ciszterci Mihályfy Ákos, hogy szerzetesrendnyi munkát végzett egyedül.

A szembetegségben szenvedő főszerkesztő, Zádori, Prohászka atyai jó barátja úgy döntött, hogy átadja a szerkesztést a fiatal generációnak. Erre 1887 januárjában került sor. Az új szám beköszöntőjében markáns hangú, többoldalnyi programot olvashatunk, melyet négyen írtak alá, de Prohászka fogalmazta meg. A másik három név: Horváth Ferenc, Kereszty Géza és Walter Gyula. A Programunk című bevezető cikk a magyar egyház letargikus állapotára mutat rá: „hitüket gyakorló katolikusok alig vannak, és észre sem veszik, hogy a közöny iszapja elnyeli őket. A magyar egyház hatása minimális. A Magyar Sion folyóiratnak épp az a célja, hogy ezen változtasson.” Később így fogalmazott: „a keresztény hívő világ pulzusán akarjuk tartani kezünket”. Nagyon érdekes, hogy XIII. Leó mellett hatott rá Simor János hercegprímás is. 1883. október 7-én olyan megrendítő mondatokat ír le naplójába, melyekből egyértelmű, hogy Simor János beszéde még aznap életre szóló elhatározást váltott ki belőle. „A prímás beszéde a kor rémületes nyomorának és bajainak öntudatára ébresztett. Rettenetes és vészhozó az ár, mely elnyomással fenyeget.” Ettől a naptól mindennap rózsafüzért imádkozik, és ezt minden héten egyszer a Bakócz-kápolnában külön fölajánlja a Szent Szűznek.

A könyv szerzője rámutat, mi minden motiválta a Magyar Sionban vállalt feladatot: szándékát jóváhagyta az Úr, nagyon erősen hatott rá a kiváló író és tudós XIII. Leó pápa, és nem utolsósorban főpásztora, Simor János, aki a magyar egyház tragikus állapotát vázolta fel papjai és hívei előtt. És van még egy észrevétel, ami magyarázatot ad erre a fantasztikus munkatempóra, és a Magyar Sion elterjedésére. Ez pedig Prohászka személyiségének egyik legismertebb vonása: szenvedélyes odaadása az Isten ügyének. Bármilyen legyen a feladat, ha az érinti az „Ad maiorem Dei gloriam”-ot – Isten nagyobb dicsőségének szolgálatát –, akkor minden képességével ezt akarja diadalra vinni. Tény, hogy 1887 és 1904 között a Magyar Sion Prohászka irányítása alatt a kor egyik legszínvonalasabb sajtóterméke lett nemcsak teológiai, filozófiai kérdésekben, hanem az egyházi élet, és a szociális problémák terén is. Prohászka ebben a folyóiratban nagy munkabírással 62 értekezést, 160 könyvismertetést írt, mintegy 2600 oldal terjedelemben. Számonként egy-egy ívet az ő írása töltött ki. Ezek az írások tették országosan ismertté. Mert nemcsak tudományos cikkeket írt, hanem osztársadalmat érintő, szociális kérdésekről is értekezett, ráadásul a szegények oldaláról megközelítve. Első cikkei után néhány évvel egyre több város, közösség hívta meg, mert személyesen akarták látni és hallani azt a szókimondó embert, aki még az egeri érseket is kritizálta. Prohászka az esztergomi papnevelő intézetben érik a magyar katolikus megújulás vezéregyéniségévé, s az őt fél évszázaddal követő hazai katolikus reneszánsz eszmei alapjainak lerakójává. Programadó beszédét A sajtó feladata a modern harcban címmel 1903. június 7-én mondta el Nyitrán az Országos Pázmány Péter Egyesület gyűlésén. Ebben többek között elhangzik: „míg a másik oldal sajtója azt mondja, ez az élet és semmi más, nekünk ez nem elég, nekünk az örök eszméket kell visszahoznunk, ezeket az elfáradt, elzsibbadt lelkekbe lehelniünk. A művészetnek szüksége van egy végtelen horizontra. A materializmus látóhatára szűk. Az emberiségnek örök, végtelen ideálokra van szüksége. Haza, család, erkölcs, erény: mindezek e fojtott légkörben

nélkülözhetetlenek. A materializmus elhervasztotta ezeket. Ehhez nélkülözhetetlen a sajtó. A sajtó az új apostol, szüksége van pünkösdre, az emberiség különben elernyed. A másik oldal sajtója a frivolságot viseli homlokán. Nyomában csak erkölcsi nyomorúság, és hazugság terem. Nekünk megvannak az eszméink, de mit használ, ha testet nem adunk nekik? Emberek által, akik a szónak hatalmával, acéltollal rendelkeznek, és világgá tudják kürtölni az eszméiket; ezt várjuk a sajtótól. Jól mondja Platón, hogy nem lehet az örök eszményekhez eltalálni, nem repülhet a madár, ha csak egy szárnya van. A léleknek is két szárnya van, az ész és a szív, a tudás és az intuíció, a tudomány és a hit.”

A könyvből kiderül, hogy a szerző meggyőződéssel vallja, hogy papságunkat és a híveket Prohászka tanította meg elmélkedni, adorálni, apostolkodni. Igazat írt esztergomi naplójába: „Milliók várnak rám.” Ma is!

(Barlay Ödön Szabolcs: A katedrális – Fejezetek Prohászka Ottokár életéből 1858–1905; Szent Gellért Kiadó, 2014.)

M.A.